

УДК 61:001.92

Софія Нерян**ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ МЕДИЧНОЇ
ПРОБЛЕМАТИКИ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ**

У статті проаналізовано методи висвітлення медичних проблем у пресі, зокрема питання, пов'язані із медичною термінологією, потребами цільової аудиторії, формуванням позитивного іміджу медпрацівників. Також розглянуто низку аспектів формування сучасної системи охорони здоров'я, соціального захисту населення та значення різних соціальних інститутів у цьому процесі.

Ключові слова: медичні проблеми, цільова аудиторія, тональність матеріалів, прихована реклама, медичні терміни.

В статье проанализированы методы освещения медицинских проблем в прессе, в частности вопросы, связанные с медицинской терминологией, потребностями целевой аудитории, формированием положительного имиджа медработников. Также рассмотрен ряд аспектов формирования современной системы здравоохранения, социальной защиты населения и значение разных социальных институтов в этом процессе.

Ключевые слова: медицинские проблемы, целевая аудитория, тональность материалов, скрытая реклама, медицинские термины.

The methods of covering medical problems in the press such as the items connected with medical terminology, the needs of the target audience, forming the positive image of health workers are analysed in the article. A number of aspects of the formation of the modern health care system, social welfare and the importance of various social institutions in this process are also considered in the text.

Key words: medical problems, the target audience, the tonality of materials, embedded advertising, medical terms.

Одна з найгостріших проблем сьогодення в Україні — стан медицини. Журналісти змушені звернути увагу на цю тематику, оскільки функціонування високоякісної медицини в державі є необхідною умовою повноцінного життя людини. Навчальні програми з медичних аспектів проблематики періодичної преси мають на меті акцен-

тувати увагу студентів на найбільш проблемних ситуаціях, які можуть виникати під час підготовки матеріалу для преси на медичну тематику, сформулювати практичні уміння й навички аналізу та вдосконалення вже підготовлених матеріалів, а також, як зазначено у навчальній програмі з дисципліни «Проблематика ЗМІ: Медичні аспекти ЗМІ», надавати базові знання «з основних соціально-небезпечних захворювань та явищ, що впливають на стан здоров'я людини» [6].

Завдання держави — забезпечити населення нормальними умовами існування, серед яких медичне обслуговування має бути пріоритетним.

Зараз в Україні високий рівень загальної захворюваності населення, катастрофічна розповсюдженість тютюнопаління, вживання алкоголю, наркотиків як серед молодого покоління, так і серед інших вікових категорій, неконтрольоване поширення епідемій туберкульозу, грипу, ВІЛ/СНІДу, — і все це на тлі демографічної кризи в країні.

Мета статті — проаналізувати різні аспекти висвітлення в журналістських матеріалах медичних проблем в українському суспільстві, виявити взаємозалежність науковців і журналістів, а також дослідити функціональні особливості висвітлення наукових проблем, значення обробки наукових даних та ознайомлення з ними громадськості через ЗМІ.

Актуальність статті полягає в тому, що медичні проблеми в суспільстві потребують невідкладних рішень та оперативних дій з боку влади, науковців та пересічних громадян. І саме ЗМІ в цьому аспекті є тим зв'язувальним компонентом, який сприяє динамічним зворушенням у зазначеній сфері. Особливо важливо відстоювати інтереси кожної людини, незалежно від її соціального статусу та матеріального становища. ЗМІ повинні інформувати населення про вжиті заходи щодо медичного обслуговування, але й піднімати та розглядати наявні проблеми медицини на рівні із іншими нагальними проблемами в країні. Проблема медичного захисту стоїть дуже гостро не тільки в Україні, а й в усьому світі. І це пов'язано із процесами глобалізації. Нові хвороби набувають масштабів епідемій на рівні всіх країн цивілізації. І ЗМІ стає основним масштабним джерелом інформування населення щодо ситуації з розповсюдження цих хвороб та діями владних структур щодо захисту людей від невідомих раніше та небезпечних захворювань. Відповідно до наростання в різних шарах населення

загроз для здоров'я та життя, пов'язаних із глобальною екологічною кризою, процесом виробництва сурогатної їжі, неконтрольованим виробництвом продуктів із надзвичайно високим вмістом небезпечних речовин (консервантів, гормонів, антибіотиків, ГМО), стрімким прогресуванням смертельних хвороб, таких, як СНІД, онкологічних захворювань, різних видів грипу, а також підвищенням рівня соціальної незахищеності людей, активізується і роль преси як оперативного доповідача про актуальніші проблеми сьогодення у цій галузі. Журналіст, таким чином, є транслятором медичних проблем у суспільстві, людиною, яка опікується здоров'ям кожного пересічного читача, тобто інформує про медичні проблеми, робить застереження та розповідає про нові досягнення медичної науки.

Актуальність медичних проблем пов'язана із різними аспектами. Журналісти звертаються до проблем медичного обслуговування через те, що із загальним станом здоров'я населення кожна людина звертається до поліклінік, лікарень як державної, так і приватної форми власності. Але зараз медичне обслуговування з кожним днем неухильно дорожчає, що негативно відображається не тільки на соціально незахищених верствах населення (люди похилого віку, діти-сироти, безпритульні), а й на людях середнього достатку. Інший аспект актуальності висвітлення медичних проблем у ЗМІ пов'язаний із пропагандою здорового способу життя, із профілактикою захворювань, яких можна уникнути, дотримуючись певних норм: правил гігієни, здорового харчування, занять фізкультурою, повноцінним відпочинком, уникненням стресових ситуацій, боротьбою з тютюнопалінням та вживанням шкідливих речовин. Орієнтуючись на виконання функції соціальної гарантії, журналістські матеріали повинні бути цілеспрямованими на оздоровлення соціальних процесів у суспільстві. Також своїми текстами на медичну тематику журналісти повинні справляти позитивний вплив на психоемоційний стан реципієнтів, висвітлюючи при цьому об'єктивну інформацію.

Актуальною зараз у медіапросторі постає також проблема формування позитивного в українському суспільстві іміджу медичного працівника. Адже зараз у пресі автори публікацій, як зазначають І. Ковальчук та А. Варава, «віддають перевагу розгляду конфліктів за участю медпрацівників, кримінальній хроніці, фігурантами якої є медичні працівники» [1].

Якщо проаналізувати увесь спектр наочних журналістських текстів, пов'язаних із темою медицини, то можна відзначити, що розподіл інформації відбувається з урахуванням соціальних проблем сьогодення та в контексті розвитку медицини як науки з великим арсеналом галузевої медичної преси. Отже, журналіст, який висвітлює медичні проблеми в суспільстві, повинен стежити за науковою інформацією з певної теми, постійно звертатися до фахівців, ознайомлюватись зі статистичними даними, стежити за інформацією зі своєї теми в періодичній пресі, знайомитись із новітніми технологіями та державними програмами в медичній сфері, стежити за інформацією, що подається в офіційних джерелах, на сайті МОЗ України.

Журналіст повинен привертати увагу аудиторії до актуальних проблем у суспільстві, в тому числі пов'язувати ці проблеми зі станом здоров'я української нації, висвітлювати перспективи розвитку медичного обслуговування, подавати аналіз взаємопов'язаних явищ, звертатися до порад експертів щодо економічного боку цього важливого для кожного пересічного читача питання, своєчасно інформувати населення про важливі наслідки недбайливого поводження зі своїм здоров'ям, попереджати про методи профілактики розповсюджених у нашій країні хвороб з метою уникнення серйозних проблем у майбутньому. Також треба уникати в своїх матеріалах постійної прихованої реклами певних ліків чи послуг окремих медичних комерційних центрів чи лікарів. Люди, звертаючись у такі центри, безпідставно витрачають великі гроші, а послуги виявляються неефективними. Це не сприяє підвищенню авторитету журналістів та викликає недовіру до періодичного видання, яке переходить, таким чином, на фінансування за рахунок рекламодавців подібних послуг. Аудиторія повинна чітко усвідомлювати, який матеріал подається на правах реклами, а який написаний з метою інформування читачів з певних актуальних медичних проблем.

Якщо журналістика висвітлює медицину у соціальному аспекті, беруться до уваги проблеми, як вже зазначалося вище, пов'язані зі станом здоров'я населення, демографічною ситуацією, розвитком медичної галузі не лише як соціальної, але й певної комерційної системи в сучасних ринкових умовах з урахуванням нестабільності бюджетної системи в державі, з перспективою подальшого розвитку медичного обслуговування. Адже відомо, що офіційне становище державної ме-

дицини як безоплатної вже стає міфом, а до страхової медицини суспільство ще не готово внаслідок дуже нестабільної соціальної захищеності українського населення. Таким чином, цей підхід у висвітленні актуальних проблем враховує подання інформації про загальний життєвий рівень населення та роль медичної соціальної галузі. Про це пишуть журналісти видань, розрахованих на масового читача — «Дзеркало тижня», «На пенсії», «Пенсійний кур'єр», «Одеський вісник», «Одеські вісті», «7я», «Здоров'є малюша», «Хорошие родители», «Твое здоров'є», «Твое здоров'є. Аптека», «Сегодня», «Московский комсомолец в Україні», «Отдохни», «Лиза», «Cosmopolitan», «Marie Claire», «Elle», «Натали», «Единственная», «Men's Health», «Мир и дом», «Краса і Здоров'я», «Медицина. Красота. Здоров'є», «АиФ. Здоров'є», «Maxim», «Власть денег», «Домашний доктор», «Киевские ведомости», «24», «Голос України» тощо. Щоденно ці матеріали читає величезна кількість людей, бо проблеми здоров'я турбують кожного. Тому особливо важливим є питання точності у передачі наукової інформації: подання статистичних даних, рецептів, порад, діагностики. Часто журналіст не може забезпечити стовідсоткову достовірність поданої в своєму матеріалі інформації, бо не має можливості самому охопити наявну медичну проблему, тому він консультується їх фахівцями з певного питання: лікарями, професорами медицини. Найчастіше в публікаціях на медичну тему журналісти дають практичні поради щодо методів лікування деяких хвороб. У цьому випадку дуже важливо не припуститися помилки, найкращим буде порада журналіста читачам звертатися до досвідчених фахівців, своєчасно робити обстеження, бо довіра аудиторії до видання та помилка журналіста може завдати людині шкоди чи навіть коштувати життя. Доцільною в журналістських матеріалах виявляється інформація щодо описання певних хвороб, ліків з обов'язковим посиланням на методи вживання, дозування, побічні ефекти, застосування порад авторитетних лікарів. Основний обсяг такого матеріалу повинен бути написаний за допомогою спеціалістів. Такому матеріалу читач може довіряти.

Останнім часом є попит на низькопробну друковану продукцію окультичного, «нетрадиційного» напрямку, автори якої пропонують свої небезпечні, шкідливі «медичні» поради. Такого роду продукція, на наш погляд, виникає внаслідок падіння культурного рівня населення, а також з усуванням на задній план культуроформувальної функ-

ції журналістики загалом. У цих умовах поширюють свою інформацію такі видання типу «Оракул», «Бабушка», «Ваш доктор», «Магия здоровья» тощо. Журналісти також повинні піднімати питання існування таких сумнівних порад, користуючись якими люди шкодять своєму здоров'ю. Відповідальні журналісти з активною громадянською позицією повинні аналізувати інформацію, яка міститься в такого роду виданнях, піддавати її критиці із залученням авторитетних спеціалістів-лікарів, піднімати проблеми соціального захисту населення. Журналісти повинні також привертати увагу масової аудиторії щодо наявних медичних сайтів у мережі Інтернет, завдяки яким люди можуть ставити питання досвідченим фахівцям, авторитетним спеціалістам з будь-яких медичних проблем, отримувати корисну інформацію щодо лікування та профілактики захворювань [5].

Наукові медичні видання передбачають профільний, більш вузький розгляд наукових медичних проблем, містять інформацію про статистичні дані, наукові дослідження, мають потужну теоретичну базу, пропонують систематизований спосіб викладу інформації, аналітичні дані, висновки дослідницьких центрів, лабораторні дослідження. Це сприяє певному стилю викладу науково-медичної інформації. Висвітленням таких тем займаються журналісти вузького медичного профілю, фахівці з різних галузей медицини. На сьогодні в Україні є багато таких видань, серед них — «Ваше здоров'я», «Гігієна та санітарія», «Питання онкології», «Міжнародний медичний журнал», «Дант-арт», «Лікарська справа», «Ліки України», «Здоров'я», «Клінічна фармація», «Журнал практичного лікаря», «Довкілля та здоров'я», «Педіатрія», «Дослідження з психології», «Фізична медицина», «Український кардіологічний журнал», «Косметологія і Ароматологія», «Фармакологічний вісник» та багато інших.

Робота журналіста з медичною проблематикою вимагає серйозного ставлення до використання наукової термінології.

У роботі з науковою тематикою існують певні проблеми. Більшість корисних та необхідних матеріалів написані в науковому стилі, який є малозрозумілим як для журналіста, так і для пересічного читача. Самі науковці не завжди охоче співпрацюють із журналістами, пояснюючи це великою кількістю помилок у пресі та якістю співпраці. Основним завданням працівника ЗМІ в роботі із науковими даними є, по-перше, пристосування суто наукової інформації до сприймання

пересічним читачем, спрощення її, а по-друге, дуже важливим моментом є пояснення та пристосування цієї інформації до щоденних потреб читачів. Наукові терміни в матеріалах на медичну тематику доречні, але вживати їх потрібно доцільно та правильно, з урахуванням можливостей журналіста адаптувати їх сприймання для реципієнта. Адже тільки виправдане використання медичних термінів є ознакою професіоналізму журналіста. Треба лише уникати немотивованого зловживання медичних термінів. Статті, що насичені незрозумілою термінологією, турбують аудиторію своєю невизначеністю. Журналіст може подавати інтерв'ю із лікарем, намагаючись висвітлити якусь важливу проблему, але складна наукова термінологія, що використовується фахівцем, на жаль, не пояснюється ні лікарем, ні кореспондентом.

Виявлена проблема у висвітленні медичної проблематики потребує від журналіста, який пише матеріали на цю тему, підвищення кваліфікації. Разом із тим потребують вдосконалення і власне медичні терміни, які повинні вживатися у зв'язку із певними зафіксованими нормами. Але словники, які було видано останніми роками, насамперед приватними видавництвами, не завжди відповідають усталеним нормам. Медична термінологія — не є сталою системою, вона пристосовується до потреб сучасного життя, розвивається у зв'язку із новими технологіями, винаходом нових препаратів і, на жаль, із появою нових, невідомих раніше хвороб. Інтеграція та диференціювання наукових дисциплін, зміна наукових поглядів, вплив лексико-семантичної системи мови знаходить відображення і в стилістичній неоднорідності медичних термінів. Зараз відбувається творення найновіших словотворчих моделей з використанням і національних, й інтернаціональних термінів. Таким чином відбувається розподіл медичної лексики на професійну та народну з відповідними ознаками певної стильової належності, також в Україні зараз відбувається активне медичне словотворення з привалюванням національних елементів над латинськими.

Як свідчать дослідники цієї галузі, «клінічна термінологія розвивається з урахуванням національних та міжнародних функцій, але визначається специфічною рисою — наявністю переважної кількості термінів іншомовного походження» [3]. Проблема використання медичних термінів у підготовці журналістських матеріалів на медичну

тематику є актуальною, адже медична термінологія відображена у словниках, які охоплюють різні термінологічні підсистеми медицини: стоматологію, хірургію, кардіологію, онкологію, ортопедію, фармакологію, судову медицину, військову медицину, імунологію та багато інших. Спостерігається прагнення деяких авторів-медиків сучасних медичних словників «максимально українізувати сучасну медичну термінологію» [3]. Однак ці штучно створені терміни, що утворилися шляхом поєднання архаїзованих чи діалектних українських морфем створюють проблему у вживанні. Наприклад, *щелепонадрозпал* як відповідник до терміна *гайморит*.

Як зазначають Н. Місник та Л. Симоненко, термінотворчість у медичній галузі слід орієнтувати на національні джерела, однак разом із тим, варто «скеровувати її у наукове русло, не нехтуючи при цьому вживанням запозичених термінів, які усталилися в українській мові та сприяють виробленню спільного лексичного фонду, повсякденній комунікації, передаванню інформації стосовно культурно-історичних контактів між різними народами» [3]. Науковці акцентують увагу на тому, що саме робота з упорядкування термінології є необхідною умовою ефективного розвитку наукових досліджень, розвитку міжнародної співпраці.

Сучасна медицина спирається у своєму розвитку на галузі різних наук: біології, біохімії, генетики, електроніки, інженерної справи, розробці нанотехнологій тощо. Все це потребує від журналіста звертання до експертів: «Як правило, це досвідчені і кваліфіковані фахівці, здатні оцінити і спрогнозувати ті чи інші події» [4, 81]. Журналіст, у свою чергу, повинен подбати про те, щоб отримана від експертів інформація була об'єктивною, тому, як радять відомі журналістикознавці, такі експерти «не повинні працювати в управлінських структурах і брати участь у прийнятті рішень» [4, 81].

Звертаючись до соціально-психологічних особливостей професійної належності лікаря та аналізуючи характер його дискурсивної діяльності, Н. Литвиненко визначає, що професійне спілкування медиків може поширюватись на різні комунікативні сфери, наприклад, лікар—лікар, лікар—хворий, лікар — аудиторія фахівців, лікар — аудиторія нефахівців, і, за думкою А. А. Метса, вимагає «наявності у лікаря навичок стилістичної диференціації усного мовлення в рамках професійної сфери спілкування» [цит. за 2]. І завдання журналіста по-

лягає в тому, щоб залежно від мети написання журналістського твору на медичну тему лікар-професіонал допомагав журналістові в його завданні. Текст має бути пристосованим до потреб певної аудиторії: фахівців чи масового читача.

При розгляді медичної проблематики на сторінках українських видань визначальним є критерій тональності подачі медичної інформації, оскільки питання здоров'я кожної людини сприймається з певним емоційним настроєм. Журналістські матеріали з медичної проблематики часто за своїм змістом є амбівалентними. Вони містять декілька точок зору на проблему, зазвичай думки та трактування фактів можуть носити подвійне висвітлення, осмислення їх може відбуватися з різних боків. Наприклад, це може стосуватися певних способів лікування різноманітних хвороб. Журналісти намагаються повідомити про всі можливі наслідки дотримання певного способу лікування, як про позитивні, так і про негативні. Однак такі тексти дозволяють всебічно трактувати проблему, не містять завершеної думки, питання, поставлені в тексті, залишають відкритими, дозволяючи при цьому реципієнтові сформулювати власний погляд на поставлену проблему. Також багато текстів написані в позитивній тональності. Подібні тексти формуються на ґрунті прихильного ставлення автора до шляхів розв'язання проблеми. Ставлячи на меті написання матеріалу, який буде формувати у реципієнта позитивне враження, журналіст уникає гострих нерозв'язаних питань, негативних моментів. Такі матеріали найчастіше містяться у глянсових жіночих журналах. Журналіст у позитивних матеріалах може подавати поряд із поставленою проблемою шляхи її розв'язання (ліки, процедури, послуги елітних приватних клінік), рекламуючи при цьому медичні товари та послуги. Реклама подібних медичних товарів може бути відкритою, тоді поряд із таким матеріалом міститься позначка — «на правах реклами», але журналістські тексти можуть також містити і приховану рекламу, що не сприяє довірі читача до цього видання, а це призводить до зниження його рейтингу. Така прихована реклама часто міститься у матеріалах про відомих людей, «зірок» шоу-бізнесу, акторів, політичних діячів. Культурні діячі дають поради щодо власних «краси» та здоров'я. Мимохідь вони зазначають, які препарати їм допомагають. Тексти такого характеру можна визначити як вплив авторитету на вибір читача. Але висока

якість поданої реклами найчастіше на жаль не дорівнює якості рекламованого товару чи певних послуг.

Позитивні тексти як правило мають чітку витриману структуру, що створюється за допомогою оперування фактами, поглядами експертів, доказами, статистичними даними тощо. Але позитивні матеріали журналісти пишуть не тільки із метою реклами. Дуже корисними є позитивні матеріали, що торкаються серйозних життєвих проблем онкологічних хворих, людей, хворих на ВІЛ/СНІД, інвалідів, людей, стан здоров'я яких потребує складних хірургічних втручань тощо. Такі матеріали сприяють зняттю психологічної напруги хворих людей чи їхніх родичів, знижують почуття страху, вселяють надію та віру.

Якщо матеріал спрямований перш за все на масового читача, позитивна тональність його може досягатися певним прийомом: використанням спрощеної побутової лексики, зміст може нести іронічно-жартівливий характер, як приклад може бути навіть використаний анекдот, що може надавати проблемі оптимістичного настрою та сприяти полегшенню в сприйнятті важливої інформації. Але такий підхід не виключає і поверхового ставлення журналіста до серйозної теми.

Щодо журналістських матеріалів негативного забарвлення на сторінках українських видань, то медична проблематика в цьому аспекті розглядається не часто. Як правило, негативний зміст мають проблеми низького рівня соціального захисту населення, які призводять до погіршення стану здоров'я людей. Тут і невиконання державними інститутами своїх гарантій щодо медичного захисту людей, і немотивоване подорожчання медпрепаратів в аптеках, ліків, діагностичних процедур, і ненадання невідкладної медичної допомоги соціально незахищеним людям, і невиконання лікарями своїх першочергових обов'язків — надання допомоги тим, хто її потребує, і низький фаховий рівень молодих спеціалістів, і трагічні приклади самолікування людей, і злочинні поради представників «нетрадиційної медицини» тощо.

Отже, при створенні позитивних журналістських матеріалів існує загроза створення рекламного тексту, а негативно забарвлений текст може містити занадто критичну оцінку подій.

Слід також зазначити, що зараз науковцями виокремлюється умовний розподіл цільової аудиторії медичних видань на «аудиторію

лікарів» та на «аудиторію пацієнтів». Кожна з цих аудиторій використовує або загальні, тобто непрофільні видання, або спеціальні джерела інформації, які орієнтовані переважно на коло медиків, науковців, експертів. У цих джерелах імідж лікаря спрямований на позитивні риси, але, на жаль, ця функція, яку виконують ці видання, «не проникають у середовище «аудиторії пацієнтів» [1]. Безперечно, журналісти повинні формувати позитивне ставлення читачів до медпрацівників. Але це повинно відбуватися в об'єктивних умовах співіснування. А з боку медпрацівників повинні відбуватися динамічні кроки на шляху соціальної професійної діяльності, скеровані на підвищення рівня особистої відповідальності та виконання своїх професійних обов'язків. Саме в цьому аспекті повинні бути сформовані підходи, прийоми, способи викладу певної інформації щодо інформаційної політики в галузі охорони здоров'я.

Отже, об'єктивне висвітлення медичних проблем у пресі — сьогодні є питанням, що потребує від журналістів подання в своїх публікаціях вичерпної інформації, а самі журналісти як суб'єкти суспільного життя повинні впливати на процес подальшого розвитку системи охорони здоров'я, отримувати незаангажовану експертну думку науковців, робітників соціальних служб щодо ролі державних установ, місця медичних працівників у системі надання медичних послуг, подальшого розвитку державної медицини в межах чинної законодавчої бази. Підвищуючи свій професійний рівень, журналісти повинні висвітлювати масовій аудиторії сутність нововведень, своєчасно інформуючи про процеси розвитку реформ системи охорони здоров'я на державному рівні, пропагувати здоровий спосіб життя, враховувати інтереси кожного пересічного читача.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ковальчук І., Варава А. Формування позитивного іміджу медичного працівника // Ваше здоров'я. — 2009. — № 18. — 8 травня // Document HTML. — <http://lviv.medprof.org.ua/lviv/novini>
2. Литвиненко Н. Дискурсивна діяльність медика // Document HTML. — <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1054>
3. Місник Н., Симоненко Л. Про «стан здоров'я» мови медицини // Document HTML. — http://lp.edu.ua/tc.terminology/TK_Wisnyk453/TK_wisnyk453_misnyk.htm

4. Різун В. В., Скотникова Т. В. Методи наукових досліджень у журналістичнознавстві. — К., 2008.
5. Свінцицький А. С., Богомаз В. М. Оцінка використання Інтернету для медичних потреб // Document HTML. — http://medkniga.kiev.ua/nashi_izdaniya_semejna_medicina_kniga_3_101.html
6. Ченцова Н. П. Проблематика ЗМІ: Медичні аспекти ЗМІ. Робоча навчальна навчальна програма // Document HTML. — http://journlib.univ.kiev.ua/Med_problematika2008.doc